

ביאורים

על מנת להסביר את העיקרון ששורש האמונה יכול להיות שורש המרי, נעזר ריה"ל במשל אודות אוצר התרופות. הנמשל לכך הוא עניינים שונים הקיימים בעולם, שבהם מופיע רושם אלוהי. כלומר - איזשהו כוח. יש המכנים זאת בשם אנרגיה ויש שיגדירו זאת בשמות אחרים. אך עובדה היא כי יש כאן כוח ולא נוכל להתכחש. השאלה היא מה עושים עם הכוח הזה. כיצד משתמשים בתרופה. עובדי האלילים משתמשים ב'תרופות' הקיימות בעולם לפי היקף וסברה - כלומר לפי ההיגיון שלהם. האם היינו מאמינים לאדם שלא למד את חכמת הרפואה והיה מבקש לרקוח לנו איזו תרופה?! ייתכן ולעתים, בהסתברות כלשהי הצליח הכסיל לתת תרופה מתאימה למישהו. כלומר, במקרה התגלה לעובדי האלילים אודות כוח שעזר למישהו. אך באותה מידה הם יכלו לטעות טעות פטאלית ולהרוג מישהו עם אותו הכוח בדיוק. הסכנה שבדבר אפוא ברורה. כי כוח הריפוי לא נמצא בתרופה עצמה בלבד אלא בהכוונתה המדויקת של הרופא הרושם אותה. הרופא מכיר בחכמתו את כל החומרים ואת דרכי ההשפעה שלהם על גוף האדם. הידיעה הזאת מסייעת בידו להעניק את התרופה הנכונה והטובה ביותר למצב הנתון. בתיאור הזה משתמש ריה"ל כדי להסביר את המצב שהיה קיים בעולם עד לזמן ההתגלות למשה רבנו שליח ומנהיגם של ישראל. עד אז עובדי האלילים ייחסו לכוחות הקיימים בעולם כוחות עצמאיים כשלמעשה כל כוחם היה נתון בהם מאת ה' יתברך. הדרכתו של ה' וציוויו הם אלה המכוונים את השימוש בענייני העולם בצורה מדודה ומועילה. כאשר אנו מקיימים בדייקנות את ההוראה האלוהית אנו מאפשרים לעניין האלוהי לחול במציאות. כך גם מתאפשר החיבור והקשר בין האלוהי והאנושי.

הרחבות

1. האם שכל האדם יכול להבחין בין אמת ושקר?

מתפתים למשפטי הכוכבים והטבעיים, ועוברים ממשפט למשפט ומאלוה לאלוה. בדברי הכוזרי בפסקה זו, ראינו שהאדם אינו יכול להסתפק בשכלו כדי לקבוע מה היא עבודת האלוה הרצויה, ויש לשאול מדוע לא יכול האדם בשכלו להבחין בין אמת לשקר?

הרמב"ם מביא שאלה שנשאל מחכם אחד, על כך שלאחר חטא עץ הדעת לכאורה נהיה האדם חכם יותר משהיה לפני החטא: "הקשה לי איש חכם זה לו שנים קושיא גדולה... אמר המקשה, יראה מפשוטו של כתוב כי הכוונה הראשונה באדם שיהיה כשאר בעלי חיים שאין שכל לו ולא מחשבה, ולא יבדיל בין הטוב ובין הרע, וכאשר המרה הביא לו מריו זה השלמות הגדול המיוחד באדם, והיא שתהיה לו זאת ההכרה הנמצאת בנו אשר היא הנכבדת מן העניינים הנמצאים בנו, ובו נתעצם. וזה הפלא שיהיה עונשו של מריו תת לו שלמות שלא היו לו והוא השכל... זאת הייתה כוונת הקושיא וענינה ואף על פי שלא הייתה בזה הלשון" (מורה נבוכים חלק א פרק ב).

הרמב"ם עונה שהאדם לפני חטא עץ הדעת, קיבל מבורא עולם שכל בו יוכל להבחין בין 'אמת' ל'שקר', ואילו לאחר החטא ירדה ההבחנה של האדם למדרגה של הבחנה אנושית בלבד.

ר' חיים מוולוז'ין הסביר שלפני החטא הייתה לאדם בחירה, אך הרע לא היה חלק ממנו, אלא היה מחוצה לו ולאדם הייתה אפשרות להיכנס אליו, אולם לאחר החטא: "...נתערבו הכחות הרע בתוכו ממש, וכן בהעולמות, וזהו עץ הדעת טוב ורע, שנתחברו ונתערבו בתוכו ובהעולמות הטוב והרע יחד זה בתוך זה ממש" [נפש החיים שער א פרק ו].

שאלות לדין

הכסיל מחפש באוצר התרופות פתרונות פלא. מה צריכה להיות הגישה כלפי סגולות למיניהן? לפי דברי מלך כוזר, אחת הדרכים להתפשטות הדת היא על ידי כפייתה על ההמונים. האם אנחנו בעד כפייה דתית? מה לגבי חקיקת חוקים הקובעים את צביון המדינה (כמו חוק השבת למשל)?

על אמר הפודרי: ואיך יהיה שרש האמונה הוא שרש המרי?

עט **אמר החבר:** כן, כי הדברים אשר הם מתקנים לקבלת אותם הרשמים האלהיים אינם ביכלת בני אדם, ואי אפשר להם לשער כמוותם ואיכותם, ואם ידעו עצמם לא ידעו זמניהם ומקומותיהם ונסבותיהם וההכנה להם, וצריך בזה לחכמה אלהית שלמה, מפרשת תכלית הפרוש מאת ה'. ומי שהגיע אליו הדבר הזה, וקיים אותו בגדרו ובתנאיו בכונה ומונה, הרי הוא המאמין. ומי שרצה להתקין דברים לקבלת אותם הרשמים ממקמיית והקש וסברות, כגון מה שנמצא בספרי האצטגנינים והורדת הרוחניות ועשית הטלסמאות, הרי הוא הממרה, מפני שהוא מקריב תקרנות ומקטיר הקטרות מהקש ומסברה, ואינו יודע אמתת מה שראוי, וכמה, ואיך, ובאיזה מקום, ובאיזה זמן, ומי מבני אדם, ואיך ראוי לעסוק בזה, ונסבות רבות יאריך תאריך.

והוא כפסיל אשר נכנס לאוצר רופא המפרסם בכך שתורפותיו מועילות, והרופא איננו שם, ובני אדם פונים אל האוצר ההוא, מבקשים תועלת, ואותו הכסיל מוציא להם מאותם הפלים, והוא אינו יודע את התרופות, ולא פמה ראוי להשקות מכל תרופה לכל איש ואיש, והמית בני אדם בתרופות הן אשר היו מועילות להם. ואם ארע שאחד מהם קבל תועלת מפלי מאותם הפלים, נטו האנשים אליו, ואמרו שזה הוא המועיל, עד אשר בגד בהם, או ראו לזולתו תועלת במקרה ונטו גם אליו. ולא ידעו כי המועילה בעצמה אמןם היתה עצת אותו הרופא החכם, אשר הרכיב את התרופות הן, ואחר כן היה משקה אותן כפי הראוי, והיה מצוה את החולה שיזמן מה שמתאים לכל תרופה ותרופה ממואכל ומשקה והתעמלות ומנוחה ושנה ויקצה ואויר ומשקב וזולת זה. וכך היו בני אדם לפני משה, מלבד מעטים, מתפתים למשפטי הכוכבים והטבעיים, ועוברים ממשפט למשפט ומאלוה לאלוה, ופעמים מחזיקים ברבים מהם, ושוכחים מנהיגם ומנהלם, ושמים אותם סבה לתועלות, והם בעצמם סבה לנזקים, לפי ההכנה והנטייה. ואמןם המועיל בעצמותו הוא הענין האלהי, והמזיק בעצמותו הוא העדרו.

אמר הפודרי: נשוב אל הענין, והודיעני איך נוצרה דתכם ואיך פשטה ונגלתה, ואיך התאחדו הדעות אחרי אשר היו חלוקות, ובכמה זמן נוסדה הדת ונגנתה עד שנתחזקה ונשלמה. פי אין ספק שהתחלות הדתות אמןם תהינה ביחידים, עוזרים זה את זה לתמוך הדעה אשר רוצה אלהים לגלותה, והם הולכים ומתרבים, ותומכים בעצמם, או שיעמוד להם מלך תומך, שייכפה את ההמונים על הדעה ההיא.

אמר החבר: בדרך זו אמןם קמים ונוצרים חקים השכליים, אשר התחלתם מן האדם. ואם יופיע ויצליח, יאמר פי הוא נעזר מאלהים, ויש לו השקאה, ומה שדומה לזה. אבל החק אשר התחלתו מאלהים, הרי הוא קם בבת אחת, נאמר לו: היה, ויהי, כבריאת העולם.

אמר הפודרי: הבהלת אותנו, החבר.

תכלית הפירוש - פירוש מושלם ומדויק. **האוצר ההוא** - אוצר התרופות. **מבקשים תועלת** - רוצים תרופה למחלתם. **היו מועילות** - ביכולתם להועיל. **בגד בהם** - התרופה לא השפיעה. **למשפטי הכוכבים** - חוקי עבודה זרה. **בעצמותו** - ולא באופן מקרי. **החוקים השכליים** - חוקי הדתות שנוסדו על פי סברה אנושית. **הבהלת אותנו** - שהיווצרות אמונתנו היא בתהליך פתאומי ניסי.

משל הכסיל באוצר התרופות

איך נוצרה דת ישראל

